

ta ona Peygamber'in üstünde bir değer atfetmiştir (*EP²* [İng.], VIII, 998). Nusayrîler, Selmân'ı ulûhiyyet anlayışlarının temelini oluşturan ve "ayn: Ali (ilâh)- mîm: Muhammed (hicâb)- sîn: Selmân (bab)" şeklinde formüle edilen üç sırlı harf inanışının bir parçası kabul etmişlerdir. Bu sembolik yorum çerçevesinde Gâliyye içerisinde Selmân'ı yücelterek onun insanların hakikate giriş kapısı olduğunu kabul eden grup Selmâniyye (Sîniyye) adını almıştır. Günümüze kadar varlığını koruyan Nizâriyye'nin kıyâmet doktrinine göre mevcut imam Ali ile özdeşleşerek onun ruhî gerçekliğinde tecellî etmekte, ona inananlar da Selmân-ı Fârisî ile özdeşleşmektedir. Dürzîlik anlayışında da bu aşırı fırkanın kurucusu Hamza b. Ali'nin değişik dönemlerde farklı tezahürlerinin olduğuna, Resûl-i Ekrem devrinde de Selmân-ı Fârisî olarak zuhur ettiğine inanılır.

Selmân-ı Fârisî hakkında yapılan pek çok çalışmadan bazıları şunlardır: Ca'fer es-Sâdik, *Kışşatü Selmân el-Fârisî* (Burdur İl Halk Ktp., nr. 58); Hüseyin Mücîb el-Misrî, *eş-Şahâbiyyü'l-celîl Selmân el-Fârisî 'inde'l-'Arab ve'l-Fürs ve'l-Türk* (Kahire 1973); Ali Şerîatî, *Selmân-ı Pâk* (Tahrân 1977); Ahmed İbrâhim el-Hakîl, *Selmân el-Fârisî: Lev Kâneti'l-hâkikatü fi'l-Merîh le-şedde'r-rihâle ileyhâ* (Beyrut 1400/1980); A. A. Razwy, *Salman al-Farsi: Salman the Persian: A Short History of his Life* (Elmhurst 1983, 1988); Ebû Abdurrahman b. Akîl ez-Zâhirî, *el-Burhân 'alâ tahşini hadîsi Selmân* (Riyad 1413/1993); Atâullah Muhâcirânî, *Berres-yi Seyr-i Zindegî ve Hikmet ve Hükümet-i Selmân-ı Fârisî* (Tahrân 1375); Rebî'î Hamîd Zehrüddin, *Selmân el-Fârisî câmi'u 'ilmi'l-evvelîn ve'l-âhîrîn* (Dımaşk 1420/1999); Assad Rassoul, *Salman al-Farisiyy* (Köln 2000); Merziye Paşayeva – Zahide Hacıeva, *Selmân Mümtaz Arxivinin Tâsviri* (Bakı 2005); Emel Tanânê, *Selmân el-Muhammedî* (Beyrut 2006). Saim Arı, *Selmân-ı Fârisî* (1994, Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü) ve Âdem Muhammed Ahmed el-Bâzmî, *Merviyâtü Üsâme b. Zeyd ve Selmân el-Fârisî fi Müsnedi'l-İmâm Ahmed* (1404, Câmîatü Ümmi'l-kurâ külliyyetü'ş-şerfa ve'd-dirâsâti'l-İslâmiyye) adıyla birer yüksek lisans tezi hazırlamış, aralarında şarkiyatçıların da yer aldığı pek çok müellif onunla ilgili makaleler yazmıştır.

Şarkiyatçı J. Horovitz, Selmân-ı Fârisî'nin erken dönem kaynaklarda adı geçmeyen daha sonra kendisinden söz edildiği yolunda bir iddia ileri sürerek özellikle Hen-

dek Gazvesi'ndeki etkinliklerine ve zühd hayatına ilişkin bilgilerin İran asıllı bir kimsenin kıymetini arttırmak için sonradan uydurulduğunu, hatta böyle bir kişinin yaşıyıp yaşamadığının bile tartışmalı olduğunu söylemekteyse de bu kadar farklı kaynağın ve rivayetin aynı husustan ve itibak derecesinde söz etmesi bu iddianın isabetsizliğini ortaya koymaktadır. Medine'nin kuzeyinde yer alan ve Mesâcid-i Seb'a diye bilinen yedi mescidden biri, Ömer b. Abdülazîz'in Medine valiliği sırasında yaptırdığı sanılan Mescid-i Selmân-ı Fârisî'dir. Daha sonra Seyfeddin Hüseyin b. Ebû'l-Heycâ tarafından yeniden inşa edilen yapı (577/1181) bugün de varlığını sürdürmektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

Müsned, V, 437-444; Vâkıdî, *el-Megâzî*, s. 194; İbn Hişâm, *es-Sîre²*, I-II, 214-222, 506; İbn Sa'd, *et-Tabakât*, IV, 75-93; İbn Ebû Hâtim, *'İletü'l-hadis* (nşr. Muhibbüddin el-Hatîb), Beyrut 1405/1985, II, 139; Ebû'ş-Şeyh, *Tabakâtü'l-muhammadişin bi-lşbahân* (nşr. Abdülgafûr Abdülhak Hüseyin el-Belûşî), Beyrut 1407/1987, I, 203-236; İbn Abdülber, *el-İstî'âb* (Bicâvî), II, 634-638; Serahsî, *el-Mebsût*, I, 37; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-gâbe*, II, 331; Zehebî, *A'lâmü'n-nübelâ²*, I, 505-557; İbn Hacer, *el-İşâbe* (Bicâvî), III, 141; a.mlf., *Tehzîbü't-Tehzîb*, IV, 137-139; a.mlf., *el-Mu'cemü'l-müfehres* (nşr. M. Şekkûr el-Meyâdîni), Beyrut 1418/1998, s. 298; Cl. Huart, "Selmân du Fârs", *Mélanges Hartwig Derenbourg (1844-1908)*, Paris 1909, s. 297-310; L. Massignon, *Salman Pâk et les premières spirituelles de l'Islam iraniens*, Paris 1934, s. 101-127; Hasan es-Sadr, *Te'sisü'ş-Şî'a*, Beyrut 1401/1981, s. 280; Wensinck, *el-Mu'cem*, VIII, 107; Abdüssettâr eş-Şeyh, *A'lâmü'l-hüfûz ve'l-muhammadişin*, Dımaşk-Beyrut 1417/1997, I, 473-507; J. Horovitz, "Salmân al-Fârisî", *Isl.*, XII (1922), s. 178-183; D. M. Donaldson, "Salman", *MW*, XIX/4 (1929), s. 338-352; L. Massignon, "Selmâniyye", *İA*, X, 461; H. Halm, "Salmâniyya", *EP²* (İng.), VIII, 998; G. Levi Della Vida, "Salmân al-Fârisî", a.e. *Suppl.*, s. 701-702; Pervîz Ezkâî, "Selmân-ı Fârisî", *DMT*, IX, 262-265; M. Yaşar Kandemir, "Hadis", *DİA*, XV, 39.

İBRAHİM HATİBOĞLU

SELMÂN b. REBÎA

(سلمان بن ربيعة)

Ebû Abdillâh Selmân b. Rebîa
b. Yezîd el-Bâhilî el-Küfî
(ö. 32/652-53)

Kûfe kadısı, kumandan.

Kûfeli olup büyük Arap kabilelerinden Benî Bâhile'ye mensuptur. Resûlullah hayattayken müslüman olmakla birlikte onunla görüştüğüne dair bir bilgi bulunmadığı için muhadramundan kabul edilir. Ancak kaynaklarda, Hz. Ömer'in sahâbî olmayan birini ordu kumandanlığına ve kadılığa ta-

yin etmeyeceği yolundaki kanaatlerden hareketle Selmân'ın sahâbî olduğuna dair görüşlere de yer verilmektedir. Kendisinden Amr b. Şûrahbîl, Süveyd b. Gafele, Şakîk b. Seleme ve Ebû Osman en-Nehdî gibi tâbiinin büyüklere rivayette bulunmuştur.

Hz. Ömer, Kadî Şüreyh'ten önce Kûfe kadılığına getirdiği Selmân'a aylık 500 dirhem maaş bağlamıştı. Cihada çıkmadığı yıllarda hacca gittiği rivayet edilen Selmân, Ebû Ümâme el-Bâhilî ile Dımaşk bölgesindeki fetihlere katıldı. İslâm şehirlerinde savaş zamanında kullanılmak üzere at yetiştirilmesine karar veren Halife Ömer, Kûfe'ye tahsis edilen 4000 atla ilgili sorumluluğu Selmân'a vermiş, bu sebeple kendisine Selmân el-Hayl denilmiştir. Hz. Ömer tarafından Irak bölgesinde fetihler yapmak üzere ordu kumandanlığına getirilen Sa'd b. Ebû Vakkâs, Kâdisiye Savaşı (15/636) sırasında Selmân'ı atlı birliklerin başına geçirdi ve kazanılan zaferle Irak kapıları müslümanlara açılmış oldu. Bu savaşta elde edilen ganimetlerin taksimi görevini de üstlenen Selmân daha sonra Kâdisiye'ye kadı tayin edildi.

Hz. Osman'ın İrmîniye'nin fethi görevini verdiği Selmân, Azerbaycan'a kadar gitti ve buralardaki pek çok yerin fethinde görev aldı. Selmân b. Rebîa ve Habîb b. Mesleme yönetimindeki İslâm orduları Ar-rân'ın başşehri Berdea'yı fethetti (24/645). Halife Osman tarafından Kuzey Kafkasya'nın fethi için görevlendirilen kardeşi Abdurrahman b. Rebîa'nın yanında yer alan ve Dağıstan'da Hazar Türkleri'yle yapılan bir savaşta onun şehid düşmesi üzerine kumandayı üstlenen Selmân savaşa devam ederek Bâbülevbâb'ın (Derbend) fethini gerçekleştirdi. Bu savaş sırasında kendisine yardım etmesi için Hz. Osman tarafından görevlendirilen Habîb b. Mesleme'nin ordunun sevk ve idaresinin tamamen kendisine bırakılmasını istemesi üzerine Selmân'la aralarında ihtilâf çıktı, Habîb'i destekleyen Suriyeliler ile Selmân'ın taraftarı olan Iraklılar arasında birbirini ölümlle tehdit etmeye varan bir gerginlik yaşandıysa da olay daha fazla büyümeden halledildi. Daha sonra Derbend Geçidi'ni aşarak Hazarlar'ın başşehri Belencer'e dayanan Selmân kumandanındaki ilk İslâm ordusu Hazar kuvvetleri karşısında geri çekilmek zorunda kaldı ve muhtemelen Selmân bu sırada Belencer'de şehid düştü (32/652-53). Selmân'ın vefatı için farklı tarihler de verilmektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

Vekî', *Ahbârü'l-kudât* (nşr. Abdülazîz el-Merâğî), Kahire 1947, II, 184-186, 190; İbn Abdülber,

el-İstî'âb (Bicâvî), II, 632-633; Abdülkerîm b. Muhammed er-Râfîî, *et-Tedvîn fi ahbâri Kâzûvîn* (nşr. Azîzullah el-Utârîdî), Beyrut 1408/1987, I, 79-81; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, II, 327; İbn Manzûr, *Muhtâşaru Târîhi Dimaşk*, X, 56-58; İbn Hacer el-Askalânî, *el-İşâbe* (nşr. Âdil Ahmed Abdülmevcûd v.dğr.), Beyrut 1415/1995, III, 117; Fahrettin Atar, *İslâm Adliye Teşkilâtı*, Ankara 1979, s. 62, 103, 114, 154; M. Abdülhay el-Kettânî, *Hiz. Peygamber'in Yönetimi: et-Terâtibü'l-idâriyye* (trc. Ahmet Özel), İstanbul 2003, I, 424, 505; Mahmûd Şit Hattâb, "Selmân b. Rebî'a el-Bâhilî: Fâtihu şa'ri İrmîniye", *MMîlr.*, XXIII (1393/1973), s. 240-256.

ABDÜLKADİR ŞENEL

SELMAN REİS

(ö. 934/1528)

Kızıldeniz'de

Portekizliler'e karşı mücadele eden Osmanlı kaptanı ve denizcisi.

Portekiz kaynaklarında aslen Türk olduğu ve Midilli'de doğduğu belirtilir. Osmanlı kaynaklarına göre ise levent tayfasından Cezâyir-i Garb'da yetişmiş, denizcilik bilgisine sahip, Akdeniz'de pek çok savaşa katılmış ünlü bir korsan denizcidir (Âlî, vr. 4^b). Onun bir süre gemilerde dülger olarak çalıştığına dair bilgiler bulunmaktadır. Hayatının ilk yıllarına ait fazla bilgi bulunmayan Selman Reis, Portekiz tehdidi karşısında Gucerât Sultanı Muzaffer Şah ile Yemen Sultanı Âmir b. Tâhir'in Mısır Sultanı Kansu Gavri'den yardım istemesi üzerine Osmanlı Devleti adına Mısır'a gitti. İlk defa 917'de (1511) Süveyş'te hazırlanan, elli kadirgadan oluşan donanmaya kaptan tayin edildi ve Hüseyin Kürdî serdar olarak Cidde beyliğine getirildi. Donanma Cidde'ye geldiğinde erzak ve mühimmatlarının bir kısmını burada bırakmaları gerektiği için Mekke Şerifi Berekât'ın yardımıyla kısa sürede bir kale inşa ettiler (a.g.e., vr. 5^a).

1515 yazında Hint Okyanusu'ndaki Portekizliler'e karşı bir sefer için Sultan Gavri'nin önce Gucerât'a gitmelerini emretmesi üzerine Selman Reis gerekli top, tüfek, erzak ve mühimmatı alıp Hüseyin Bey'le birlikte Hindistan'a doğru yola çıktı. Diû Limanı'na varıldığında Gucerât Sultanı Muzaffer Şah ile ittifak yapılarak Portekizliler'in bölgeden uzaklaştırılmasına çalışıldı. Ancak Portekiz'in Güvve (Goa) Kalesi'ni tahkim etmesi ve kuleler inşa edip asker ve top yerleştirmesi sebebiyle kale alınamadı. Bu durum karşısında donanmayla yeniden Yemen'e döndüler ve Kamaran adasına yerleştiler. Selman Reis ve Hüseyin Bey, taşınması ağır olan top ve cephanenin bir kısmını yerleştirmek için bura-

da da bir kale yaptılar (921/1515). Bu sırada erzak sıkıntısı çektiklerinden kendilerini bölgeye davet eden Âmir b. Tâhir'den yardım istedilerse de karşılık görmediler. Bunun üzerine Yemen sahillerini yağmalayarak erzak temin ettikleri gibi Hüseyin Bey, Sultan Âmir'e düşman olan Zeydiler'in yardımıyla 19 Cemâziyelevvel 922'de (20 Haziran 1516) Zebîd'i aldı. Hüseyin Bey ve Selman Reis, bir ay kadar sonra yirmi iki kadirga ve iki barçadan oluşan donanmanın hazırlıklarını tamamlayıp Aden'i fethetmek amacıyla denize açıldı (Bâsencele, s. 36-37; Âlî, vr. 7^{a-b}).

Donanma 3 Receb 922'de (2 Ağustos 1516) Aden'e ulaştı. Karaya çıkan Selman Reis kale yakınlarında çadır kurdu. Bu sırada Hindistan'a gitmek için limandan çıkmakta olan birkaç kalyondan Yemen Sultanı Âmir'e ait olanın mallarına el koydu. Bu gemilere reis, gemici ve malzeme yerleştirerek Gucerât'ta Muzaffer Şah'a gönderdi ve Yemen'i fethettiğini, bundan sonra Portekizliler'i Hint sahillerinden uzaklaştırmak üzere bir sefer düzenleyeceklerini anlatan bir mektup yolladı. Hüseyin Bey ve Selman Reis, Aden'e bağlı Sîre Kalesi altında yerleşip Aden Kalesi'ni topa tuttularsa da sonuç alamadılar. İçinde çok sayıda asker, cephan ve mühimmat bulunan kale Aden hâkimi Mürcan el-Âmirî'nin şiddetli savunması sayesinde teslim olmadı. Hatta kaleden yapılan ilk hüruç hareketinde Selman Reis üç yerinden yaralandı. İkinci çatışmada pek çok Osmanlı askeri hayatını kaybetti. Sonunda Âmir'in kardeşi Abdülmelek b. Abdülvehhâb, Taiz'den orduyla Aden'e yardıma gelince kuşatma kaldırıldı. Hüseyin Bey ve Selman Reis gemilere binip 11 Receb 922'de (10 Ağustos 1516) Aden Limanı'ndan ayrıldılar. Önce Zeyla' Limanı'na giden Selman Reis buradan gemilerine hububat yükledi, ardından Moha, Mutayne, Kamaran, Luhayye Limanı'na geldi ve burada birkaç gün kaldıktan sonra Cidde'ye gitti (Ebû Muhammed Tayyib b. Abdullah Bâ Mahreme, *Kılâdetü'n-nahr*, s. 21-25; Âlî, vr. 7^b-8^a).

Hüseyin Bey Haremeyn halkına zulüm yaptığı iddiasıyla Şerif Berekât'ın şikâyetiyle görevden alınıp Mısır'a giderken denize atılarak öldürüldü (TSMA, nr. E 8337). Selman Reis, Yavuz Sultan Selim tarafından Mısır'a çağırıldı. 21 Rebîülevvel 923'te (13 Nisan 1517) Mısır'a giderken Portekiz'e ait bir donanmanın gelmekte olduğu haberini aldı. Halkın talebi üzerine bir süre daha Cidde'de kaldı. 26 Rebîülevvel 923'te (18 Nisan 1517) otuz barça ve

kadirgadan oluşan bir Portekiz donanmasının Cidde'yi kuşattığını, ilk anda kendisine ait dört geminin yandığını, kale ve limanı savunarak Portekizliler'in karaya çıkmasına müsaade etmediğini anlatan bir rapor yolladı (TSMA, nr. E 8337; E 5902). Selman Reis bu savaşta birkaç kadirga ile Portekiz donanmasına hücum etmiş ve top ateşiyle iki üç gemisini batırmıştı (Ebû Muhammed Tayyib b. Abdullah Bâ Mahreme, *Kılâdetü'n-nahr*, s. 32). Cidde savaşı, kadirgadan oluşan Akdeniz tipi bir filonun okyanus tipi donanma karşısında savunmadaki askerî gücünü göstermesi bakımından önemli kabul edilir. Aynı yıl Aden hâkimi Emir Mürcan, Yavuz Sultan Selim'e bir mektup göndererek Hüseyin Bey ve Selman Reis ile ordularından şikâyet etti (a.g.e., a.y.).

Selman Reis daha sonra kendisine ait birkaç gemiyle Süveyş'e ve oradan Kahire'ye gitti. 10 Şâban 923'te (28 Ağustos 1517) Yavuz Sultan Selim tarafından kabul edildi. Sanuto'ya göre, Kahire'de Hayır Bey'in hapisanesine atılmış ve sonra da zincirli olarak Şubat 1518'de Şam'da bulunan Yavuz Sultan Selim'in yanına gönderilmiştir (Sebastian, I, 465-466). Bu durum onun halka zulmettiği konusundaki şikâyetler yüzünden tutuklandığını düşündürmektedir. Padişah, dönüş yolunda iken 27 Rebîülâhîr 924'te (8 Mayıs 1518) Mer-

Selman Reis'in Yavuz Sultan Selim'e sunduğu 923 (1517) tarihli lâyiha (TSMA, nr. E 5902)

